

MSME PULSE

एप्रिल 2020

TransUnion^{tu} CIBIL

 sidbi

विश्लेषकीय संपर्क

ट्रान्सयुनियन-सिबिल

विपुल महाजन

vipul.mahajan@transunion.com

सलोनी सिन्हा

saloni.sinha@transunion.com

सिडबी

रुद्रप्रसन्न मिश्र

rudrapmishra@sidbi.in

अनुक्रमणिका

कार्यकारी सारांश

2

व्यापारी कर्जपुरवठा- पोर्टफोलिओ आणि अनुत्पादक मालमत्तेचे कल

4

एमएसएमईचा कर्जबाजारातील हिस्सा:

5

सूक्ष्म विभागातील पत वितरण

7

तरलतेची स्थिती

11

व्यापारी कर्जवितरणातील अनुत्पादक मालमत्तेचे कल

12

संपादनातील जोखीमेचे स्वरूप

14

संकटकाळात संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमईची भूमिका:

15

प्रसंग 1: जुन '18 मध्ये कर्ज थकण्याचा दर

17

प्रसंग 2: जुन '19 मध्ये कर्ज थकण्याचा दर

18

एमएसएमईची तरलता व ऋणभारिततेसंबंधी सध्याची स्थिती

19

निष्कर्ष

20

कार्यकारी सारांश

व्यापारी कर्जवितरणात एमएसएमई कर्जे सतत सर्वात कमी बुडीत दर असलेली कर्जे: एमएसएमईच्या सर्व विभागातील कर्ज बुडण्याचा दर हा मोठ्या कापॅरिटे अनुत्पादक मत्तेच्या दरांपेक्षा सातत्याने कमीच आहे. सूक्ष्म विभागातील एमएसएमईचे अनुत्पादक मालमत्ता दर स्थिर आहेत. <10L तिकिट आकाराच्या सूक्ष्म कर्जातील कर्ज- बुडीत दरांमध्ये घसरण पाहायला मिळाली. मात्र, लहान व मध्यम विभागातील अनुत्पादक मालमत्तेचे दर मागील तीन त्रिमाहीत सतत वाढताना दिसत आहेत.

एमएसएमई क्षेत्रात सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचा वाटा वाढला: सार्वजनिक बँका बऱ्याच काळपर्यंत सतत त्यांचा बाजारातील हिस्सा गमावत होत्या. सार्वजनिक बँकांचा वाटा कमी होण्यामागे एनबीएफसी व निजी बँकांचा वाढता वाटा हे कारण होते.. मात्र, डिसें'19 मध्ये संपणा-या त्रिमाहीत सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचा एमएसएमई कर्जवितरणात बाजारातील वाटा, मागील काही वर्षांमध्ये पहिल्यांदाच वाढला आहे. डिसें'19 पर्यंत एकूण एमएसएमई कर्जवितरणात सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचा वाटा 49.8 % इतका होता, ज्यात सर्वात अधिक वाटा सूक्ष्म खंडात 59.2 % इतका होता.

2019 वर्षात सूक्ष्म खंडात . 92,262 कोटी रुपयांची नवीन कर्जे वितरीत झाली : धनकांनी सूक्ष्म विभागाला 92, 262 कोटी रुपयांची नवी कर्जे वितरीत केली. निजी व सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचा सूक्ष्म विभागातील वाटा नव्या कर्जवाटपाबाबतीत सारखाच असला तरी वाढीचे कल उप-खंड पातळीवर विश्लेषण केल्यास त्यात लक्षणीय फरक दिसून येतो.

2019 मध्ये सूक्ष्म खंडात महाराष्ट्र राज्याचा सर्वाधिक वाटा; नव्या कर्जवितरणात राजस्थान राज्याने सर्वात जलद वाढ नोंदविली: महाराष्ट्र, तमिळनाडू, आंध्रप्रदेश व तेलंगण या राज्यांनी सूक्ष्म विभागातील नव्या कर्जवाटपात सर्वाधिक वाटा नोंदविला. तर राजस्थान, दिल्ली व मध्य प्रदेश राज्यांनी सूक्ष्म खंडात नव्या कर्जवाटपात सर्वाधिक जलद वाढ नोंदविली. मात्र, धनकांच्या संवर्णानुसार विश्लेषण केल्यास वेगळे कल दिसून येतात- उदाहरणार्थ, उत्तर प्रदेशातील सूक्ष्म विभागातील कर्जवितरणावर सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांचे वर्चस्व आहे तर, तमिळनाडूत निजी बँकांचे तर राजस्थान राज्यात गैर-बँकींग वित्तीय कंपन्यांचे [एनबीएफसी] वर्चस्व दिसून येते.

लॉकडाऊनमध्ये संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमई कमीतकमी प्रभावित होण्याची शक्यता: लॉकडाऊनचा कोणत्याही उद्योगावरील प्रभाव हा अनेक गोष्टींवर अवलंबून असेल; महत्वाच्या अनेक घटकांपैकी दोन घटक म्हणजे कर्ज वृद्धी आणि तरलतेची स्थिती. सीएमआर आणि उद्योगांच्या उपयोजन दरांचा अभ्यास उपरोक्त घटक स्तरावर केल्यास त्यांच्या अंतरंगाचे सखोल ज्ञान मिळवता येते. जीएसटीची अंमलबजावणी, आयएल आणि एफएस संकट आणि अनुत्पादक मालमत्ता दरांमधील वाढ यासारख्या गतकाळातील घटनांच्या पार्श्वभूमीवर उपरोक्त दोन घटकांना पारखल्यावर आम्ही निष्कर्षावर पोचलो की कमी वृद्धी आणि उच्च तरलता असलेले घटकांचा थकबाकी दर मागील घटनांच्या काळादरम्यान व त्यानंतरच्या काळात अतिशय कमी होता.

लॉकडाऊनचा प्रभाव आधीच्या घटनांहून अधिक स्पष्ट असू शकेल मात्र सरुपण अभ्यासाचा मुख्य निष्कर्ष 'संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमई सर्वात कमी प्रभावित होतील' हेच सांगतो. लॉकडाऊनच्या आधीची एमएसएमईची संरचनात्मक स्थितीच्या अभ्यासाच्या निष्कर्षानुसार दर 3 पैकी 2 एमएसएमई या लॉकडाऊनच्या काळातुन बाहेर पडण्यासाठी पुर्णपणे तयार असुन 30% एमएसएमई या भक्कम स्थितीत आहेत.

डिसें'19 मध्ये व्यापारी क्रेडिट एक्स्पोजर हे 64.04 लाख कोटी रुपयांचे होते ज्यात प्रतिवार्षिक वाढ 3.9% दराने झाली: भारतातील एकूण ताळेबंदीय व्यापारी क्रेडिट एक्स्पोजर हे जाने'20 च्या सुमारास 64.45 लाख कोटी रुपयांचे झाले, जे डिसें'19 मध्ये 64.04 लाख कोटी रुपयांचे होते. यात एमएसएमई विभागाचे क्रेडिट एक्स्पोजर जाने'20 मध्ये रु. 17.75 लाख कोटी इतके आहे. महत्वाची नोंद अशी की, मागील काही त्रिमाहींमध्ये एमएसएमई विभागाच्या बहुतेक उप-खंडात क्रेडिट एक्स्पोजर मध्ये घट झाली आहे. मोठ्या कापोरेट खंडात क्रेडिट एक्स्पोजर 46.7 लाख कोटी रुपयांचे होते आणि प्रति वार्षिक वाढ 6.3% इतकी होती.

एमएसएमईसाठीचे खेळत्या भांडवलामध्ये मर्यादेचे वापर दर कमी होत आहेत: एमएसएमईसाठीच्या खेळत्या भांडवल मर्यादेचे वापर दराच्या पातळीत घट होणे हे या विभागासाठीच्या क्रेडिट एक्स्पोजरला कमी करण्याच्या कारणांपैकी एक आहे. निजी क्षेत्रातील बँकासाठीच्या वापर दरात घट ही जलद गतीने वाढली तर सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकासाठी सौम्य राहिली आहे.

व्यापारी बँकांचे वर्गीकरण हे फ्लॅटो पातळीवरच्या क्रेडिट एक्स्पोजरच्या आधारे केले आहे. अतिथय लहान<10L, सूक्ष्म1: 10L-50L; सूक्ष्म 2: 50L-1Cr, लहान 1Cr<5 Cr, मध्यम> 1Cr<50Cr, मोठे 50Cr. सूक्ष्म खंडात अतिथय लहान, सूक्ष्म1 व सूक्ष्म 2 विभागांचा समावेश होतो. एमएसएमई हे सुक्ष्म, लहान आणि मध्यम विभागांची बेरीज आहे.

व्यापारी कर्जपुरवठा – पोर्टफोलिओ आणि अनुत्पादक मत्तेचे कल

जाने'20 पर्यंत भारतातील एकूण ताळेबंदीय व्यापारी कर्ज एक्सपोजर 64.45 लाख कोटी रुपये इतका झाला; जो डिसें'19 मध्ये 64.04 लाख कोटी रुपये इतका होता. जाने'20 पर्यंत एमएसएमई विभागाचे क्रेडीट एक्सपोजर 17.75 लाख कोटी रुपये इतके होते व एमएसएमईच्या बहुतांश उप-खंडात कर्जपुरवठ्यात घट आढळून आली. मोठ्या कार्पोरेट खंडात जाने'20 पर्यंत क्रेडीट एक्सपोजर 46.72 लाख कोटी रूप ये इतके असून प्रति वार्षिक वाढ डिसें'18 ते डिसें'19 या कालावधीत 6.3% इतकी नोंदली गेली.

निशाणी 1: ताळेबंदीय व्यापारी क्रेडीट एक्सपोजर (लाख कोटी रुपयांमध्ये)

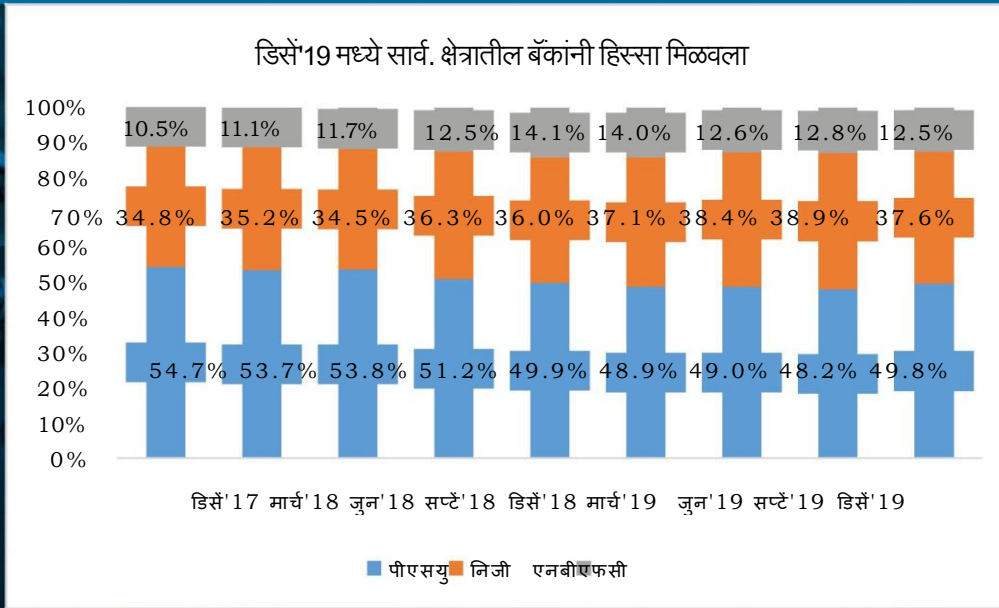
	अति- लहान < रु 10 लाख	सूक्ष्म1 रु 10-50 लाख	सूक्ष्म 2 50 लाख- 1 कोटी	लहान रु 1-15 कोटी	मध्यम रु 15-50 कोटी	मोठे > रु 50 कोटी	एकंदरीत
डिसें'17	0.75	1.85	1.26	7.67	4.32	37.16	53.01
मार्च'18	0.83	1.97	1.35	8.27	4.56	40.61	57.60
जून'18	0.84	2.00	1.37	8.39	4.58	39.27	56.45
सप्टें'18	0.84	2.05	1.41	8.54	4.65	42.68	60.17
डिसें'18	0.89	2.20	1.50	8.91	4.79	43.35	61.63
मार्च'19	0.92	2.26	1.55	9.16	4.95	46.00	64.85
जून'19	0.89	2.22	1.52	9.04	4.82	46.30	64.80
सप्टें'19	0.89	2.23	1.52	8.93	4.74	46.74	65.04
डिसें'19	0.93	2.15	1.44	8.74	4.68	46.10	64.04
प्रतिवार्षिक वाढ	4.7%	-2.2%	-3.6%	-1.9%	-2.2%	6.3%	3.9%
जाने '20	0.88	2.17	1.46	8.72	4.51	46.72	64.45

² व्यापारी कर्जाचे वर्गीकरण हे उद्योग पातळीवरच्या क्रेडीट एक्सपोजरच्या आधारे केले आहे. अतिशय लहान < 10L; सूक्ष्म1: 10L-50L; सूक्ष्म 2: 50L-1Cr, लहान 1Cr-15 Cr, मध्यम 15Cr-50Cr, मोठे 50Cr. सूक्ष्म खंडात अतिशय लहान, सूक्ष्म1 व सूक्ष्म 2 विभागांचा समावेश होतो.

एमएसएमईचा कर्ज बाजारातील वाटा: सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांनी गमावलेला वाटा पुन्हा मिळवला

सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका या परंपरेने एमएसएमई क्षेत्राच्या मुख्य धनको राहिलेल्या आहेत. मागील काही त्रिमाहींमध्ये निजी बँका व एनबीएफसींनी एमएसएमई क्षेत्राचा मोठा वाटा बळकवण्यात सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांशी सशक्तपणे स्पर्धा केली आहे. मात्र, डिसें'19 च्या त्रिमाहीत या कलात बदल घडला असून सार्वजनिक बँकांची हिस्सेदारी सप्टें'19 मधील 48.2% वरून डिसें'19 मध्ये 49.8% इतकी झाली आहे.

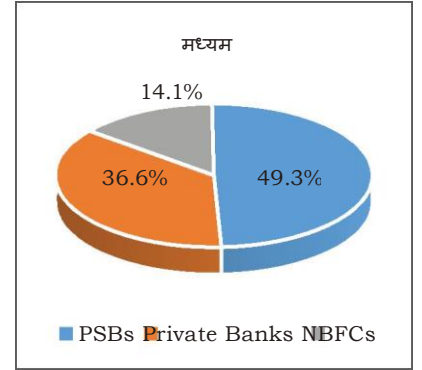
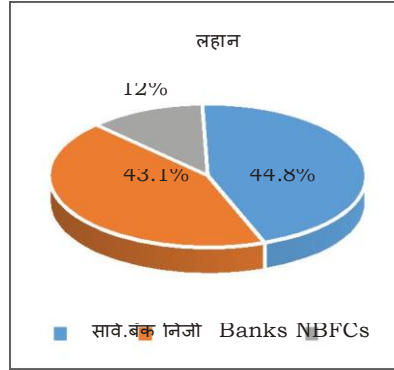
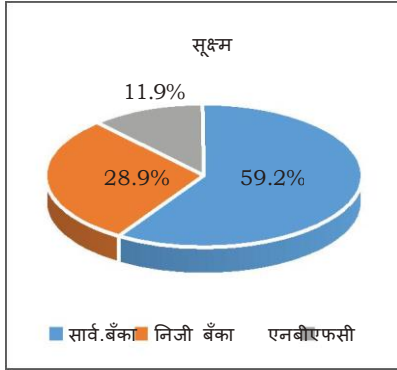
निशाणी 2: 2 वर्षांच्या कालावधीतील धनकोंचा एमएसएमई कर्जपुरवठ्यातील प्रमाणबद्ध हिस्सा

*बाजारातील वाट्याच्या विश्लेषणासाठी इतर धनकोंना वगळण्यात आले आहे

धनकोंचा खंडवार वाटा: सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका सूक्ष्म विभागातील कर्जदारांना कर्ज देणा-या कर्जदात्यांमध्ये 60% वाटा घेऊन सर्वात प्रभावी राहिल्या आहेत. सूक्ष्म उद्यमांच्या वित्तीय समावेशनाला सक्षम करण्यात सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकां महत्वाची भूमिका निभावत आहेत. लहान खंडात सार्वजनिक क्षेत्रातील व निजी बँकांचा वाटा समान आहे, ज्यात प्रत्येकाचा वाटा 44% आहे. मध्यम खंड, ज्याकडे मोठ्या तिकीट आकाराची एमएसएमई कर्जे आहेत, त्यावरही सार्वजनिक बँकांचे वर्चस्व राहिले आहे.

निशाणी 3: एमएसएमई विभागातील कर्जवाटपात धनकोंचा वाटा

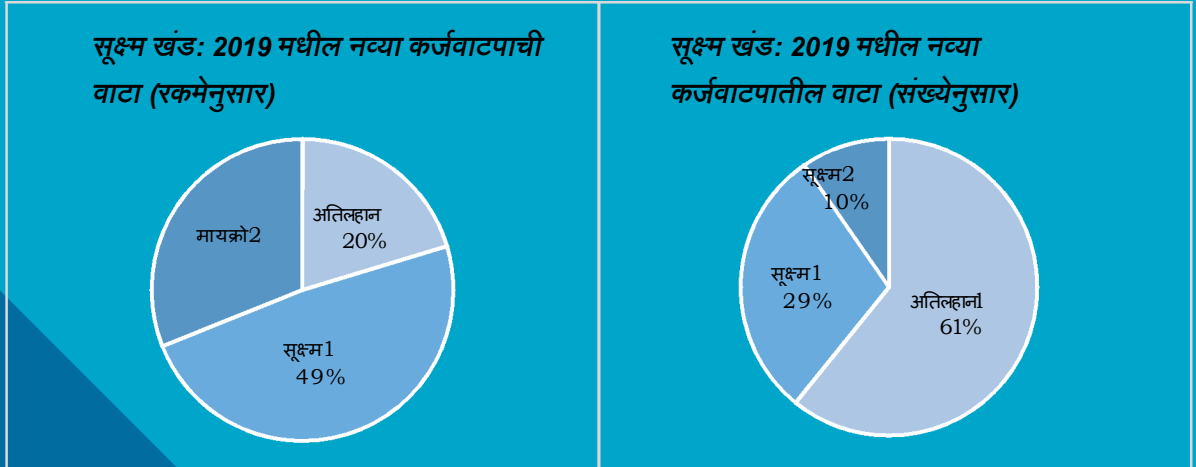
सूक्ष्म खंडामध्ये कर्ज वाटप

निशाणी 1 वरून लक्षात येते की, एमएसएमईच्या कर्जवाटपात बहुतांश उप-विभागांचे क्रेडीट एक्सपोजर हे मागील काही त्रिमाहीत घटले आहे. मात्र, ताज्या कर्जवाटपांचा अभ्यासावरून लक्षात येते की 92.3 हजार कोटी रूपयांचे कर्जवाटप सूक्ष्म विभागाला³ 2019 या वर्षात झाले आहे.

धनको आणि तिकिट आकारानुसार नवे कर्जवाटप:

एमएसएमईच्या सूक्ष्म कर्ज खंडात, अतिशय लहान तिकिट आकाराच्या कर्जांचा (<10L) वाटा कर्जवाटपात सर्वाधिक आहे. वाटप झालेल्या रकमेच्या संदर्भात, सूक्ष्म-1 तिकिट आकाराच्या कर्जांचा (10L-50L) वाटा नव्या कर्जवाटपात सर्वाधिक आहे.

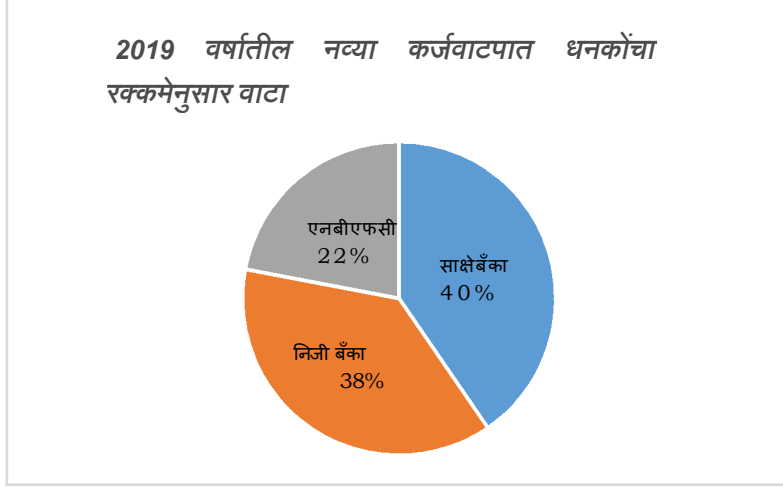
निशाणी 4: सूक्ष्म खंडात झालेल्या नव्या कर्जवाटपाचे प्रमाणशीर वाटा

व्यापारी कर्जांचे वर्गीकरण हे उद्योग पातळीवरच्या क्रेडीट एक्सपोजरच्या आधारे केले आहे. अतिशय लहान<10L; सूक्ष्म1: 10L-50L; सूक्ष्म 2: 50L-1Cr., सूक्ष्म खंडात अतिशय लहान, सूक्ष्म1 व सूक्ष्म2 विभागांचा समावेश होतो.

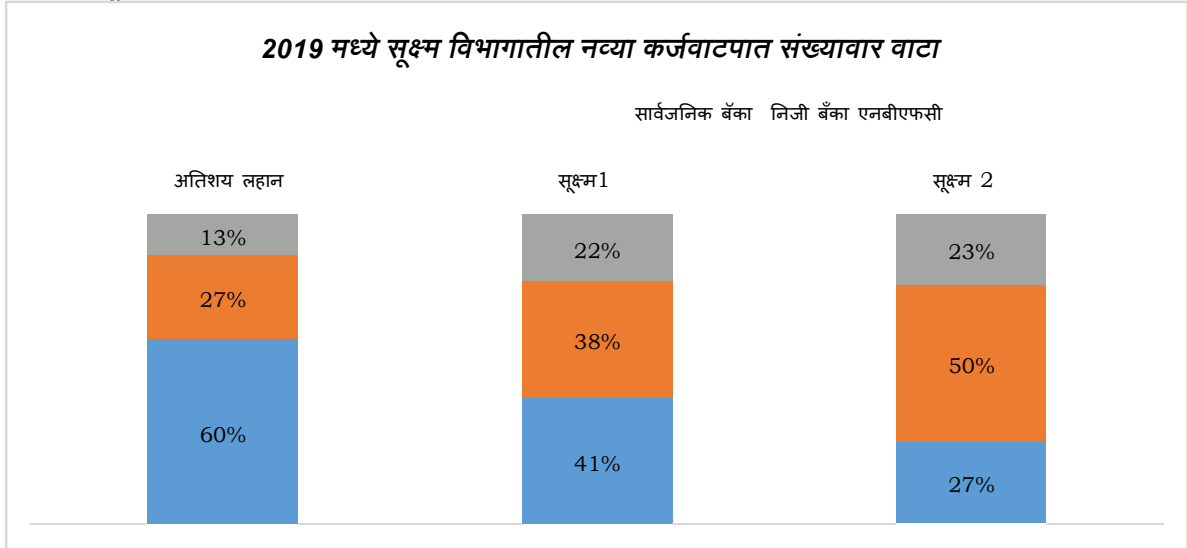
एमएसएमईच्या सूक्ष्म विभागाला वाटप केलेल्या नव्या कर्जांच्या रकमेत सार्वजनिक क्षेत्रातील व निजी बँकांचा वाटा, शिफारसआधारीत धनको प्रकाराच्या वर्गीकरणानुसार [रेफरन्स लेंडर टाईप], जवळपास समान आहे. सूक्ष्म विभागाला केलेल्या कर्जवाटपात एनबीएफसीचेही योगदान आहे. 2019 वर्षात या विभागाला दिलेल्या दर 5 रुपये कर्जातील 1 रुपया एनबीएफसीनी दिलेला आहे.

निशाणी 5: सूक्ष्म विभागाला केलेल्या नव्या कर्जवाटपात धनकोवार वाटा

मात्र कर्जांच्या आकाराच्या पातळीवर बारकाईने विश्लेषण केल्यास कल फार वेगळे आढळून येतात. सूक्ष्म खंडात कर्जांच्या आकारानुसार बाजाराच्या नविनकर्जवाटपातील धनकोवार वाट्यात स्पष्टपणे बदल आहेत. जेवढा मोठा कर्जाचा आकार, तितका जास्त वाटा एनबीएफसी आणि निजी बँकांनी नव्या कर्जवाटपात बाजारवार उचललेला आहे. अगदी लहान खंडातील (<10L) नव्या कर्जवाटपात सार्वजनिक क्षेत्रातील बँका 60% वाटा मिळवून आघाडीवर आहेत, तोच वाटा सूक्ष्म 2 खंडात (50लाख ते 1 कोटी) 27% पर्यंत घसरतो. निजी बँका व एनबीएफसी यांच्या बाबतीत कल उलट असून कर्जांच्या आकाराबरोबर त्यांचा बाजारातील वाटाही वाढतो.

निशाणी 6: सूक्ष्म विभागातील नव्या कर्जवाटपात कर्जाचा आकार आणि धनको यांचा संख्यावार वाटा

राज्य व धनकोनिहाय नवे कर्जवाटप

जवळपास सर्वच राज्यांमध्ये सूक्ष्म खंडात नवे कर्जवाटप झालेले आहे.. 2019 मधील एकूण कर्जवाटपाच्या 80% कर्जवाटप हे आघाडीच्या 15

राज्यांमध्ये झाले. महाराष्ट्र व तामिळनाडूत एकूण नव्या कर्जवाटपाच्या 1/5 कर्जवाटप झाले. आघाडीच्या 15 राज्यात 2018च्या तुलनेत 2019 मध्ये नव्या कर्जवाटपात सर्वाधिक वाढ राजस्थान राज्यात तर सर्वात कमी उदिशा राज्यात नोंदली गेली.

निशाणी 7: एमएसएमईच्या सूक्ष्म कर्जवाटप खंडात 2019 मधील राज्यनिहाय नवे कर्जवाटप

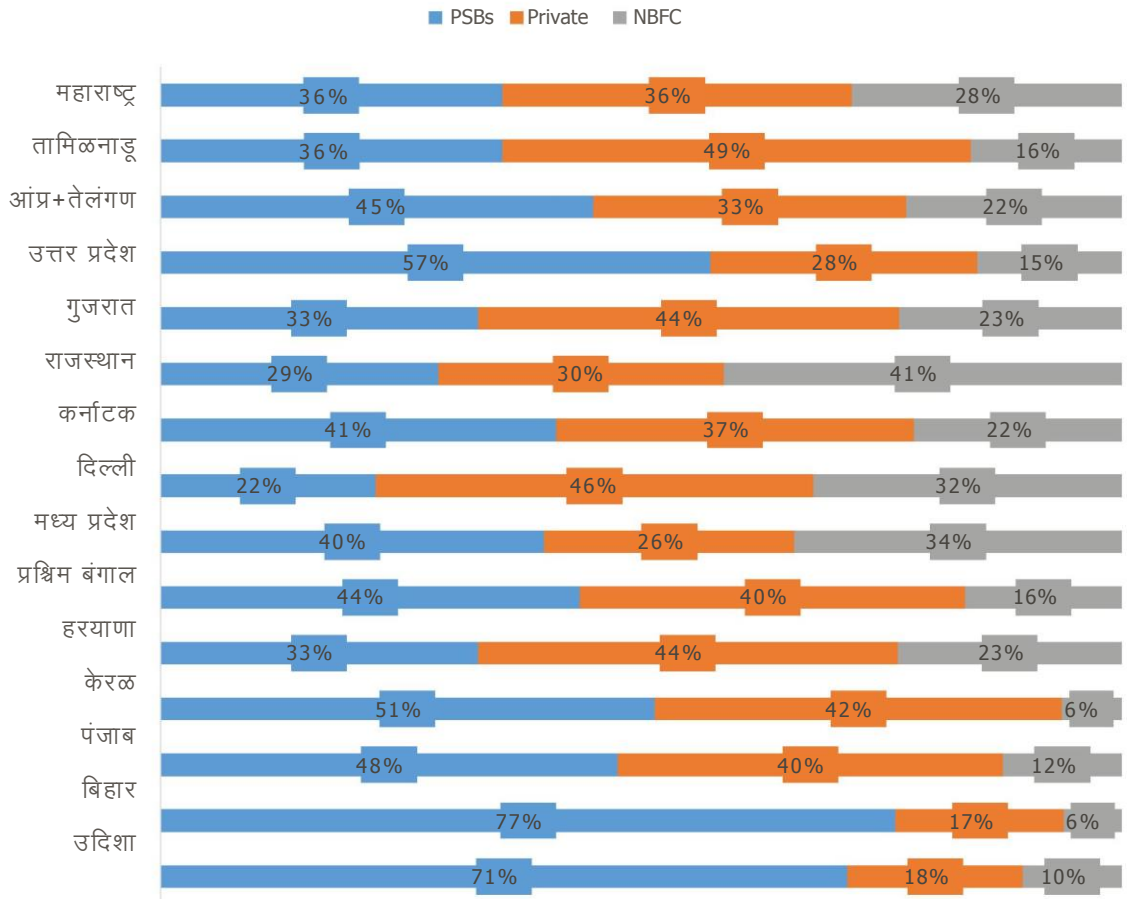
2019 मध्ये एमएसएमईच्या सूक्ष्म विभागातील नव्या कर्जवाटपातील आघाडीची 15 राज्ये

राज्य	रक्कम कोटी रूपयात	% वाटा	प्रतिवार्षिक वाढ
महाराष्ट्र	10,293	11%	1%
तामिळनाडू	8,923	10%	-4%
आंध्र+ तेलंगण	7,031	8%	-5%
गुजरात	6,673	7%	-4%
उत्तर प्रदेश	6,408	7%	-9%
राजस्थान	6,052	7%	15%
कर्नाटक	4,653	5%	4%
दिल्ली	4,201	5%	14%
मध्य प्रदेश	3,859	4%	10%
पश्चिम बंगाल	3,696	4%	3%
हरयाणा	3,539	4%	-4%
केरळ	3,429	4%	2%
पंजाब	2,821	3%	-9%
बिहार	1,909	2%	-3%
उदिशा	1,534	2%	-13%
उर्वरित राज्ये	17,240	19%	6%

मात्र, धनकोच्या प्रकारानुसार विश्लेषण केल्यास, हे कल राज्यागणिक बदल जातात. उत्तरप्रदेश, बिहार व उदिशा राज्यांमध्ये सार्वजनिक बँका या सूक्ष्म विभागातील नव्या कर्जवाटपासाठी मुख्य धनको आहेत. या राज्यांमध्ये निजी बँका व एनबीएफसी यांचे योगदान नव्या कर्जवाटपासाठी 23% इतके कमी आहे. मात्र, निजी बँकांची भूमिका गुजरात व तामिळनाडू राज्यांमध्ये प्रमुख राहिलेली आहे तर राजस्थानात बाजारातील मुख्य खेळाडू एनबीएफसी आहेत.

निशाणी 8: 2019 मध्ये धनकोचा सूक्ष्म कर्जाबाबतीत नव्या कर्जवाटपातील राज्यवार वाटा

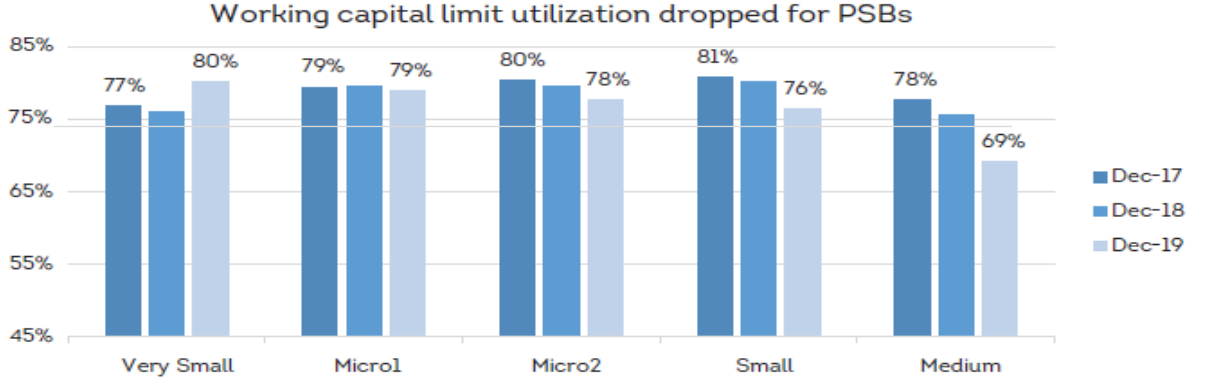
सूक्ष्म खंड: 2019 मध्ये धनकोचा नव्या कर्जवाटपातील राज्यवार वाटा

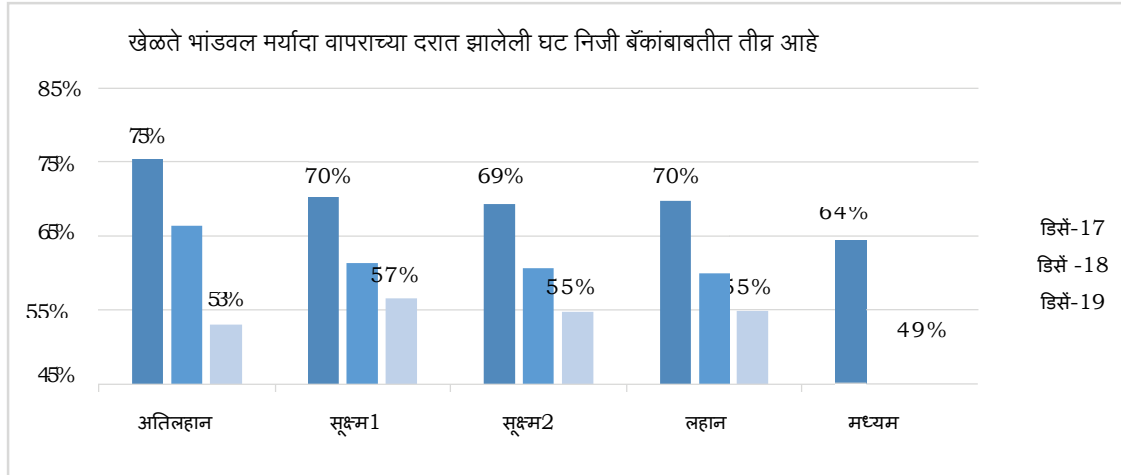
तरलता स्थिती

एमएसएमई विभागातील एकूण थकबाकी आकुंचन पावण्यामागील कारणांमध्ये एकूणच खंडात खेळत्या भांडवलाच्या वापरात झालेली घट हे एक कारण आहे. खेळत्या भांडवलाच्या वापराची व्याख्या एकूण थकबाकी रकमेचे खेळत्या भांडवलासाठीच्या कर्जासाठी मान्य एकूण कर्ज मर्यादेशी असलेले प्रमाण अशी केली जाते. डिसें'17 ते डिसें'19 या कालखंडात भिन्न धनको संवर्गातील विविध एमएसएमई विभागांतील खेळत्या भांडवलाच्या वापराचे निरीक्षण केले आहे. या अभ्यासानुसार असे लक्षात येते की, सार्वजनिक बँकांसाठी खेळत्या भांडवलाच्या मर्यादा, अतिलहान विभागाचा अपवाद वगळता, संपूर्ण खंडात घसरल्या आहेत. मात्र सार्वजनिक बँकांबाबत वापर पातळ्यातील घट अतिशय सौम्य आहे. मात्र, निजी बँकांबाबत ही घसरण तीव्र आहे.

निशाणी 9: खेळते भांडवल मर्यादांसाठीचा सार्वजनिक बँकांचा वापर दर

निशाणी 10: खेळते भांडवल मर्यादांसाठी निजी बँकांचा वापर दर

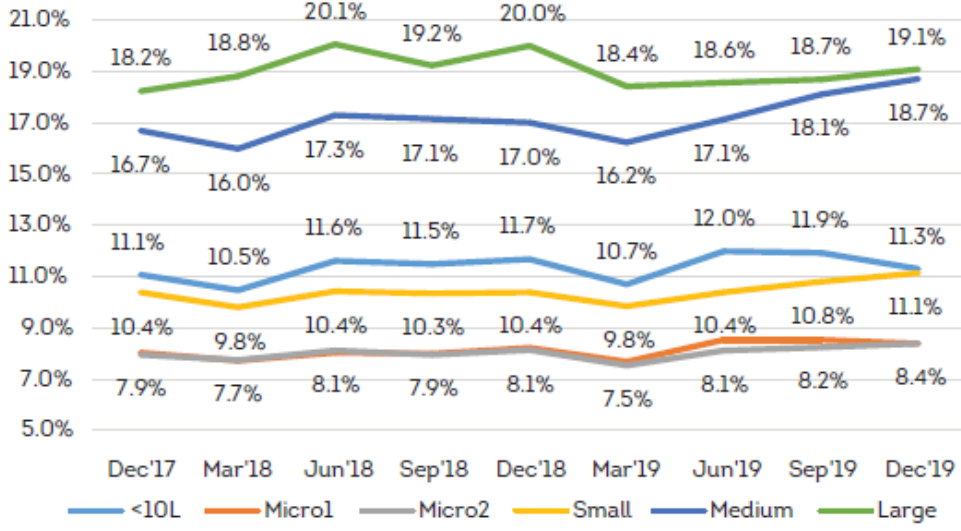
तथापि, धनकोद्वारे कर्जमंजुरी अव्याहत आहे. सार्वजनिक क्षेत्रातील बँकांनी त्यांच्या डिसें'18 मधील एमएसएमई कडून येणे रकमांपैकी 17% नवे कर्ज/नवीनीकरणरुपात 2019 मध्ये दिले आहेत. निजी बँकांनी त्यांच्या डिसें'18 मधील त्यांच्या एमएसएमई कडून येणे रकमांपैकी 20 % कर्ज रुपात 2019 मध्ये दिली आहे. तथापि, एनबीएफसी त्यांच्या सध्याच्या तरलता संकटामुळे मागे राहिले असले तरी एनबीएफसीनी केलेले कर्जवाटप, डिसें'18 च्या प्रमाणात, येणे रकमेचे प्रमाण 31% इतके आहे.

व्यापारी कर्जवाटपातील अनुत्पादक मालमत्तेचे कल

अनुत्पादक मालमत्तेचा दर व्यापारी कर्जवाटपात जाने'20 मध्ये 17.4% आणि डिसें'19 मध्ये 17.3% इतका होता, जो डिसें'18 ला 17.5% इतका कमी होता, मात्र हाच दर सप्टें'19 च्या 16.8% तुलनेत अधिक आहे. वेग-वेगळ्या विभागांच्या सखोल विश्लेषणानंतर असे कळते की सूक्ष्म1 सूक्ष्म2 आणि लहान विभागातील अनुत्पादक मालमत्तेचे दर त्या - त्या खंडाच्या मर्यादितच राहिले.

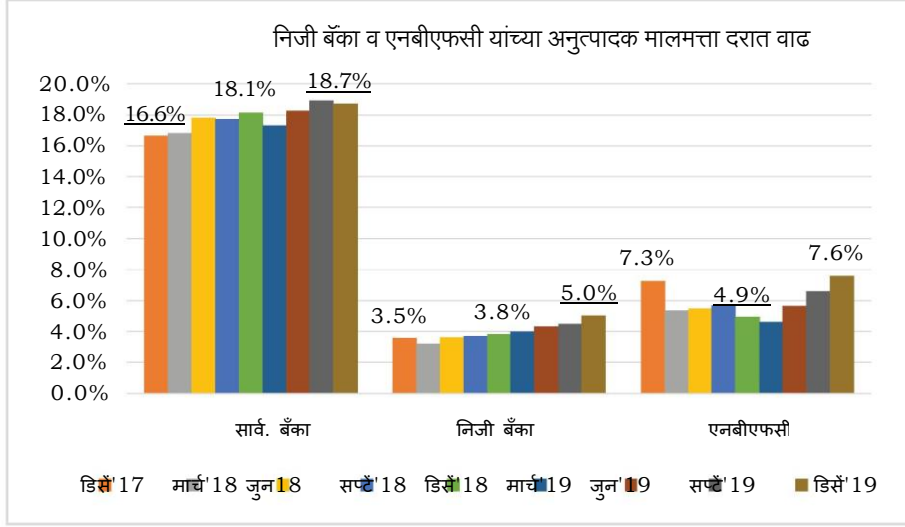
एमएसएमई विभागांतर्गत, मोठ्या आकाराच्या कर्जाचे अनुत्पादक मालमत्ता दर अधिक आहेत. या कलाला अपवाद आहे तो अतिलहान विभागाचा (10 लाख पेक्षा कमी आकाराची कर्जे) ज्यात डिसें'19 मध्ये अनुत्पादक मालमत्ता दर 11.3% इतका आहे. मध्यम आणि मोठे कार्पोरेट खंडांच्या अनुत्पादक मालमत्तेचे दर सुद्धा सप्टें'19 च्या तुलनेत डिसें'19 मध्ये अनुक्रमे 18.7% व 19.1% इतके होते.

निशाणी 11: खंडवार अनुत्पादक मालमत्ता दर

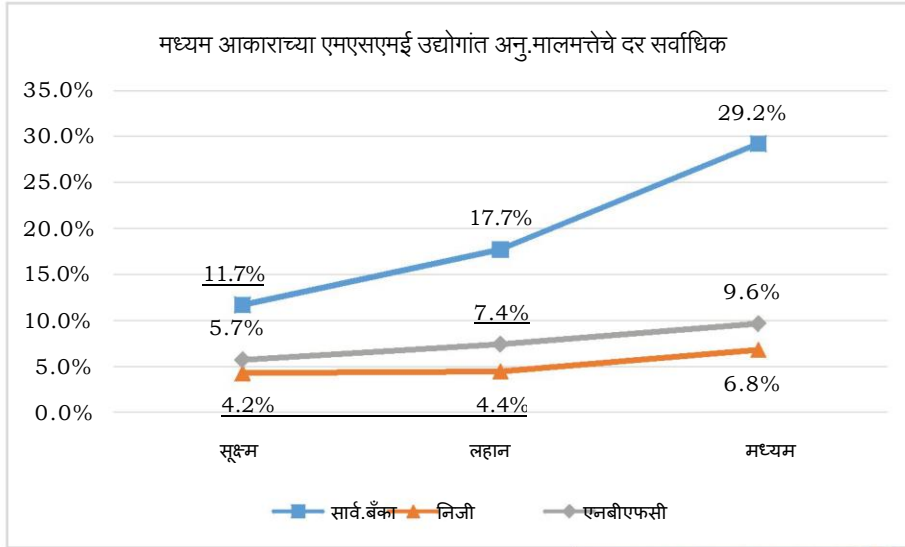
सर्व धनकोमध्ये एमएसएमईसंबंधी अनुत्पादक मालमत्तेचा दर: एमएसएमई खंडात निजी बँका अनुत्पादक मालमत्तेची पातळी 3% - 5% या सीमेत दर्शवितात. यामध्ये, नव्या निजी बँकांनी सरासरीत सर्वात थकबाकी दर दर्शविले आहेत. सार्व. क्षेत्रातील बँकांचे अनुत्पादक मत्तेचे दर हे डिसें'18 च्या 18.1% पासून डिसें'19मध्ये 18.7% इतके वाढले आहेत. एनबीएफसींनी डिसें'19 मध्ये संपणा-या त्रिमाहीत अनुत्पादक मालमत्ता दराने वाढ नोंदविली आहे.

निशाणी 12: धनकोंच्या प्रकारानुसार एमएसएमई विभागातील अनुत्पादक मालमत्ता दर

लहान व मध्यम विभागांच्या तुलनेत सूक्ष्म खंडात अनुत्पादक मालमत्तेचे दर कमी आहेत. मध्यम आकाराच्या सर्व एमएसएमई उद्योगांचे अनुत्पादक मालमत्ता दर सर्वाधिक आहेत.

निशाणी 13: धनकोंच्या प्रकारानुसार एमएसएमई क्षेत्रातील अनु. मालमत्तेचे दर

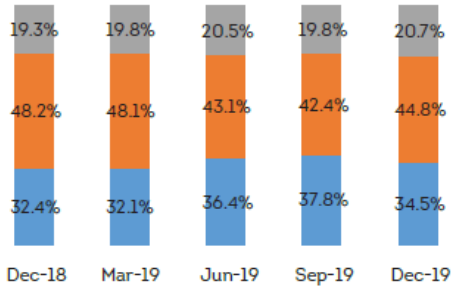
संपादनविषयक जोखीमांचे स्वरूप

जरी, सर्व प्रकारच्या धनकांच्या बाबतीत कर्ज थकबाकीत वाढ झाली आहे आणि मंदीचे दुष्परिणाम आणि कोवीड-19 महामारीमुळे अनुत्पादक मालमत्ता दर आणखी उसळणे शक्य आहे. मात्र, नव्या एमएसएमई कर्जमंजुरीची कर्जगुणवत्ता सार्वजनिक बँकांत स्थिरपणे सुधारत आहे, मात्र एनबीएफसी आणि निजी बँकांच्या बाबतीत या स्थितीत घसरण दिसत आहे.

निशाणी 14: एमएसएमईचे संपूर्ण धनकोमधील कर्ज-संपादनाचे स्वरूप

सार्व. बँकासाठी संपादन श्रेणीचे वितरण

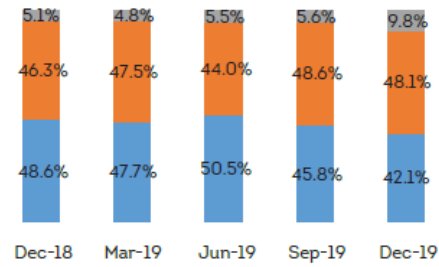
Acquisition Rank Distribution for PSBs

■ Super-Prime ■ Prime ■ Sub-Prime

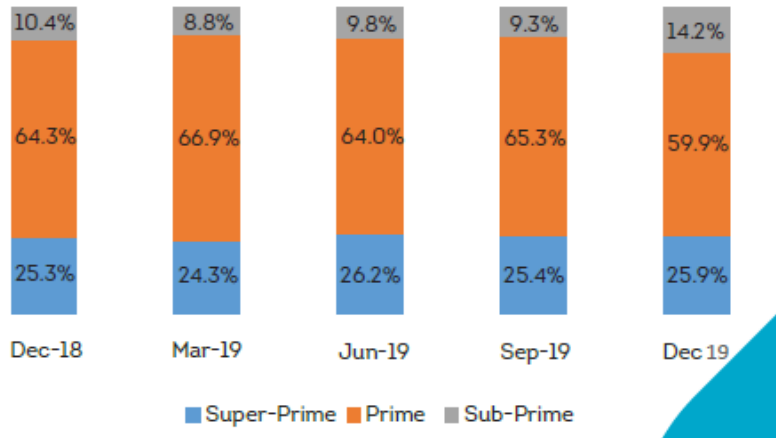
निजी बँकासाठी बँकासाठी संपादन श्रेणीचे वितरण

Acquisition Rank Distribution for Private Banks

■ Super-Prime ■ Prime ■ Sub-Prime

Acquisition Rank Distribution for NBFCs

■ Super-Prime ■ Prime ■ Sub-Prime

सुपर-प्राईम: सीएमआर-1 ते 3; प्राईम: सीएमआर-4 ते 6; सब-प्राईम: सीएमआर-7 ते 10

संकटकाळात संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमई

मागील काही वर्षात भारताचा कर्ज उद्योग- विमुद्रीकरण, जीएसटीची अंमलबजावणी, 2018 मध्ये कर्जात सशक्त वाढ, सार्व. क्षेत्रातील बँकासाठी पीसीए रचना, एनबीएफसी क्षेत्रात रोखतेचे संकट व त्यानंतरची आर्थिक मंदी व आताचे कोवीड-19 महामारी यासारख्या भिन्न परिस्थितींचा साक्षीदार राहिला आहे. चांगल्या कर्जदारांचा शोध घेणे व त्यांना निधी पुरविणेही महत्वाचे आहे - एमएसएमई उद्योग ज्यांनी सतत सशक्त संरचनात्मक स्थिती दाखविली आहे, त्यांना सध्याच्या परिस्थितीत आर्थिक सहाय्य मिळणे योग्यच आहे. अभ्यासाचा उद्देश अशा एमएसएमईचे वर्गीकरण करणे आहे, जे महामारीदरम्यान व त्यानंतरच्या मंदीला तोंड देण्यास संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त आहेत. संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमई उद्योगात काही समान वित्तीय वर्तन पद्धती असणार आहेत.

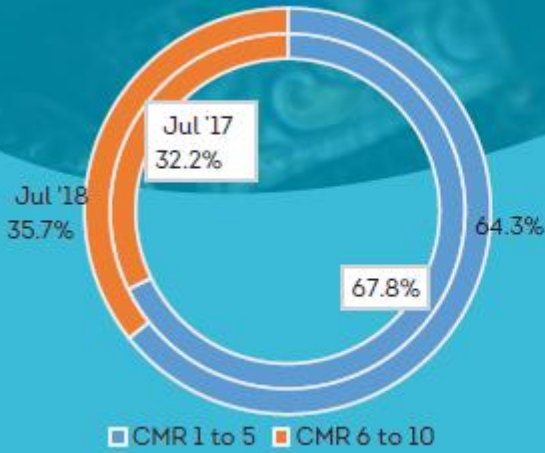
1. त्यांच्या कर्जाची पातळी कमी असणार आहे आणि त्यामुळे अशा एमएसएमई कर्जदारांकडे थकबाकीही कमी असणार आहे. जरी रिझर्व्ह बँकेने अलीकडे हप्तते चुकविण्यासाठी विलंबावधि दिला आहे ज्यामुळे सर्व प्रकारच्या कर्जदारांना मदत होणार आहे. टाळेबंदीच्या स्थितीत प्रवेश करणारा असा उद्योग ज्यावर कर्जाचे ओझे आहे, आधीच काहीसा तणावपूर्ण स्थितीतून गेला असणार आणि यामुळे कुठल्या न कुठल्या रूपात त्याच्या व्यावसायिक प्रारूपावर प्रभाव पडला असणार आहे, याची नोंद घेणे महत्वाचे आहे.
2. सशक्त संरचना असणाऱ्या एमएसएमई उद्योगांमध्ये तरलतेचे प्रमाण उच्च असेल. पुरवठा साखळी लाक्षणिक अर्थाने ठप्प झाली आहे, ज्यामुळे खेळत्या भांडवलातील दरी वाढत चालली आहे. उच्च तरलता असलेले कर्जदार हे ताणल्या गेलेल्या खेळते भांडवलचक्रांना चालविण्यासाठी अधिक चांगल्या स्थितीत असतील. उच्च तरलता कर्जदार त्यांच्या मर्यादा कमी वापरत असल्याने उपयोजिता [Utilization] दर हे कर्जदाराच्या तरलता स्थितीकडे इषारा करू शकतात.

संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त विरुद्ध संरचनात्मकदृष्ट्या कमजोर उद्योगांच्या बाबतीत पूर्वकथन करण्याचे मापदंड ओळखण्यासाठी एमएसएमईचा थकबाकी दर दोन प्रसंगात मोजला जातो. सीएमआर [सिबिल एमएसएमई श्रेणी] आणि एमएसएमईची पत उपयोजिता ही दोन प्रसंगातून मोजली जातात - प्रसंग - 1 - ज्यात जीएसटीला जुलै-2017 च्या त्रिमाहीत सुरु करण्यात आले आणि प्रसंग-2 असा कालखंड जेव्हा कर्जाची वाढ सर्वोच्च होती मात्र एमएसएमईच्या वाढीला मार्च 2019 नंतर ओहोटी लागली. प्रसंग-1 हा जुलै'17 [कालावधी] ते जून'18 [कालावधी+12] तर प्रसंग 2 हा जुलै'18 ते जून'19 या कालावधीचा आहे. दिलेल्या कालावधीत [टी] वर सक्रीय उद्योगांचा सीएमआर व उपयोजिता पातळीचे विश्लेषण केले आहे आणि त्यांचा थकबाकी दराचे 12 महिन्यांनंतर निरीक्षण केले आहे. हे प्रसंग एमएसएमई कर्जवाटप कक्षेत नजीकच्या काळात घडलेल्या तणावकारक प्रसंगांचा समावेश करण्यासाठी निवडले आहेत. जुलै'17 हा जीएसटी अंमलबजावणीचा कालावधी होता जेव्हा एमएसएमईनी औपचारिक कर्जवाटप प्रणालीत प्रवेश केला. सप्टेंबर'18 हा IL&FS च्या घटना एनबीएफसी संकटाचा प्रारंभ होता. एमएसएमई क्षेत्राच्या कर्जमागणीतील वाढ ही मार्च-2019 नंतर मंदावण्यास सुरुवातझाली.

निशाणी 15: दोन स्थितीत श्रेणी आणि उपयोजिता दरांचे वितरण

एमएसएमईचे जुलै '17 आणि जुलै '18 मधील वितरण

एमएसएमईचे वितरण

CMR-1 ते 5 मधील उद्योगांना निम्न जोखीम खंड असे वर्गीकृत केले असून CMR-6 ते 10 यांना उच्च जोखीम खंड असे वर्गीकृत केले आहे. जुलै '17 मध्ये, एमएसएमईपैकी 68% CMR- 1 ते 5 मध्ये होते तर उर्वरित 32% CMR-6 ते 10 श्रेणीत होते. दुस-या प्रसंगात एमएसएमईपैकी 64% हे निम्न जोखीम CMR श्रेणीत तर 36% उच्च जोखीम श्रेणीत होते.

एमएसएमईना 70% (<70%) आणि >70% पेक्षा कमीच्या उपयोजिता स्तराच्या आधारावर आणखी वर्गीकृत केले आहे. प्रसंग 1 मध्ये जुलै '17 मध्ये एमएसएमईपैकी 53% हे <70% वर्गात तर प्रसंग 2 मध्ये 43% एमएसएमई हे वरील वर्गात होते.

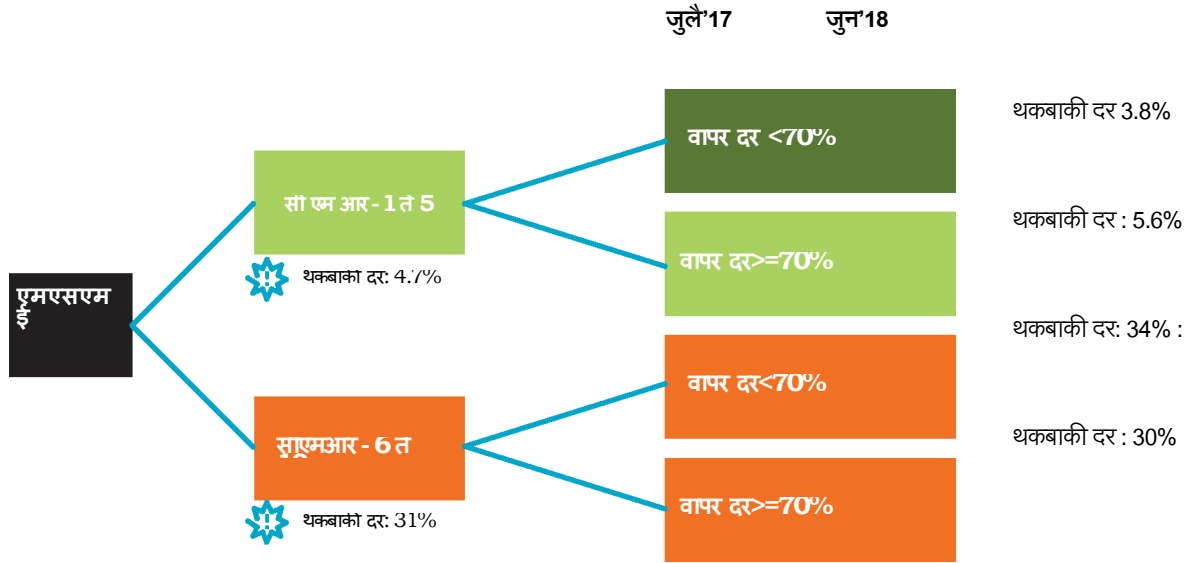
प्रसंग 1: जुन'18 मधील थकबाकी दर

जुलै'17 मधील सक्रीय एमएसएमईचे ऋणभारीत्व आणि तरलता-चित्रावर विचार केला आहे आणि 1 वर्षानंतरच्या थकबाकी दराचे जुन'18 चे निरीक्षण केले आहे.

अभ्यासावरून असे लक्षात येते की, जे उद्योग सीएमआर-1 ते 5 जोखीम श्रेणीत जुलै'17 मध्ये होते, त्यांचा 1 वर्षानंतरचा थकबाकी दर 4.7% होता, तर सीएमआर-6 ते 10 मधील उद्योगांचा थकबाकी दर याच कालावधीसाठी 31% इतका होता. उपयोजनाला तरलता उपाय म्हणून वापरल्यास असे आढळून आले की <70% आणि >=70% मधील उद्योगांच्या थकबाकी दरात मोठे अंतर आहे. कमी जोखीमेच्या एमएसएमई (सीएमआर 1-5) उद्योगांतील, कर्जमर्यादेच्या <70% पर्यंतचा वापर असणारे कमी कर्ज वापर मर्यादा असलेले उद्योग हे 3.8% चा थकबाकी दर दर्शवित संयुक्तिकपणे स्थिर आहेत. मात्र, कमी जोखीम श्रेणीत तथा उच्च कर्ज वापर असलेल्या एमएसएमईचा थकबाकी दर उच्च म्हणजे 5.6% इतका आहे. थकबाकी दराची व्याख्या हफता फेडण्यास 1 दिवसाच्या उशिरापासून ते अनुत्पादक मालमत्तेत समाविष्ट होण्यापर्यंतच्या कालावधीशी कर्जदारांचे असणारे प्रमाण अशी केली आहे.

जुलै'17 मध्ये सीएमआर -6 ते 10 श्रेणीत असलेले एमएसएमई उद्योग, ज्यांचा वापर दर कमी होता त्यांचा थकबाकी दर 34% इतका आहे, तर अशा उद्योगांसाठी ज्यांची वापर पातळी >=70% आहे, त्यांचा थकबाकी दर 30% आहे.

निशाणी 16: प्रसंग 1 मधील थकबाकी दर (कालावधी: जुलै'17 ते जुन'18)

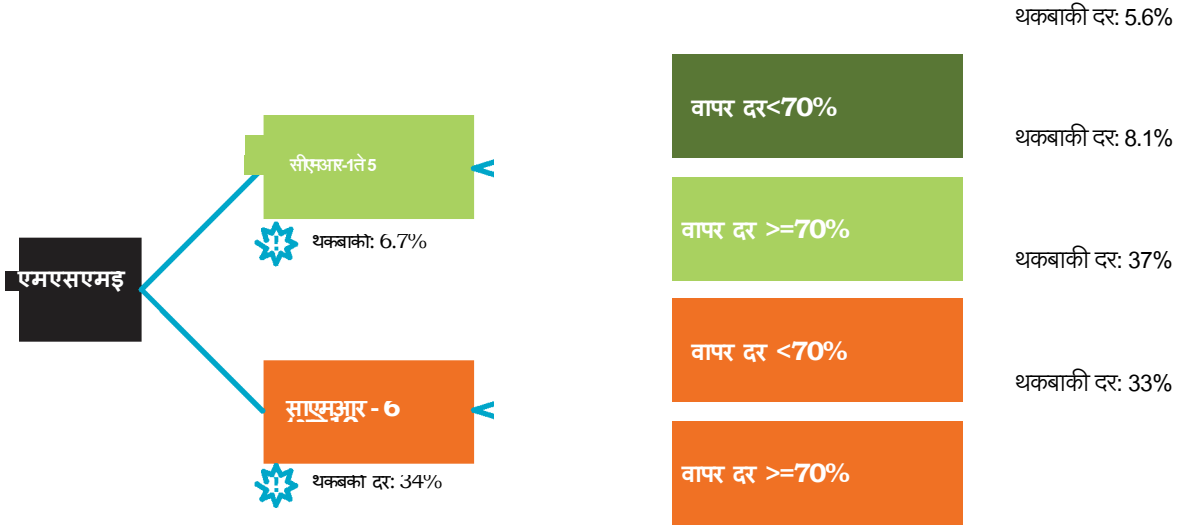
प्रसंग 2: जुन'19 मधील थकबाकी दर

जुलै'18 मधील सक्रीय एमएसएमईचे ऋणभारीत्व आणि तरलता- चित्रावर विचार केला आहे आणि 1 वर्षानंतरच्या थकबाकी दराचे जुन'19 चे निरीक्षण केले आहे.

या अभ्यासावरून लक्षात येते की, जे उद्योग सीएमआर-1 ते 5 जोखीम श्रेणीत जुलै'18 मध्ये होते, त्यांचा 1 वर्षानंतरचा थकबाकी दर 6.7% होता, तर सीएमआर-6 ते 10 मधील उद्योगांचा थकबाकी दर याच कालावधीसाठी 34% इतका होता. कमी जोखीमेच्या एमएसएमई (सीएमआर 1-5) उद्योगांतील, कर्जमर्यादेचा <70% पर्यंतचा वापर असणारे कमी कर्ज- वापर -मर्यादा असलेले उद्योग हे 5.6 % चा थकबाकी दर दर्शवितात. मात्र, निम्न जोखीम श्रेणीत तथा उच्च कर्ज वापर असलेल्या एमएसएमईचा थकबाकी दर उच्च म्हणजे 8.1% इतका आहे.

जुलै'18 मध्ये सीएमआर -6 ते 10 श्रेणीत असलेले एमएसएमई ज्यांचा वापर दर कमी होता त्यांचा थकबाकी दर 37% इतका आहे, तर अशा उद्योगांसाठी ज्यांची वापर पातळी $\geq 70\%$ आहे, त्यांचा थकबाकी दर 33% आहे.

निशाणी 17: प्रसंग 2 मधील थकबाकी दर (कालावधी: जुलै '18 ते जुन '19)

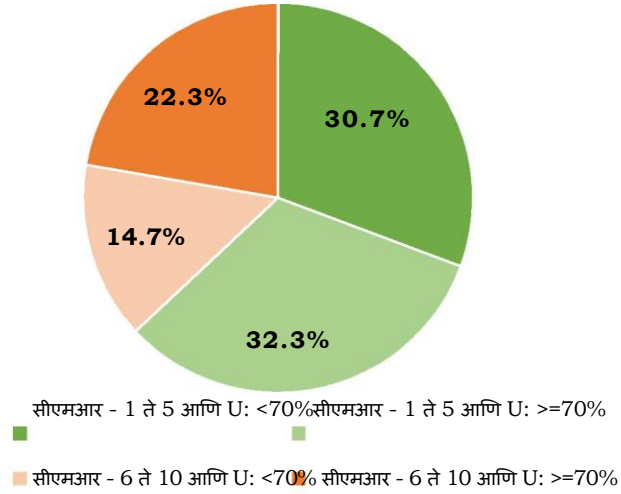
दोन्ही प्रसंगात पाहिले गेले की, सीएमआर-1-5 श्रेणीत येणा-या उद्योगांचा समूह सर्वात स्थिर समूह आहे व यावर उपयोजिता घटक मिळवल्यास, थकबाकी दर खुप अधिक वाढलेले दिसतात. त्यामुळे सध्याच्या बदलत्या स्थितीत कर्ज सनियंत्रणाचा भाग म्हणून बदलत्या सीएमआर आणि रोखतेचा माग ठेवणे फार आवश्यक आहे.

एमएसएमईची सध्याची तरलता आणि ऋणभारितता स्थिती

जानेवारी 20 रोजी, सक्रीय एमएसएमईपैकी 63% संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त जोखीम खंडात म्हणजे सीएमआर-1 ते 5 मध्ये असून 37% एमएसएमई सीएमआर-6 ते 10 मध्ये आहेत. या उद्योगांच्या खेळते भांडवल मर्यादांच्या उपयोजिता दरांचेही विश्लेषण केले आहे. एकूण एमएसएमईपैकी 31% संरचनात्मकदृष्ट्या अतिशय सशक्त खंडात (सीएमआर-1 ते 5 आणि <70% खेळते भांडवल उपयोजन पातळी) मध्ये आहेत जो कर्जदारांना या खंडाला चांगली पोर्टफोलीयो गुणवत्ता सुनिश्चित करतो शिवाय पत देण्याच्या चांगल्या संधीही प्रदान करतो.

निशाणी 18: जानेवारी 20 मध्ये एमएसएमईचे वितरण

कर्जदारांचे वितरण

निष्कर्ष

भारताच्या बँका आणि पत संस्थांनी भारताच्या एमएसएमई क्षेत्राला बळकट करण्यात महत्वाची भूमिका निभावली आहे. मागील 2 वर्षात, एमएसएमई क्षेत्राचे ताळेबंदीय क्रेडिट एक्सपोजर वाढून रु. 2 लाख कोटी झाली आहे. सूक्ष्म खंड [सरासरी क्रेडिट एक्सपोजर< 1 कोटी) सर्वात मोठा लाभार्थी असून, या खंडाला 2019 मध्ये एकूण कर्जवाटप 92,262 कोटी रुपयांचे झाले आहे. प्रत्येक धनकोने अद्वितीय भूमिका निभावली आहे, मग एनबीएफसीसाठी राजस्थान असो, निजी बँकांसाठी तमिळनाडू असो किंवा सार्व. बँकांचा बाजारातील सर्वाधिक वाटा असो. तसेच कोवीड महामारीसारख्या आव्हानात्मक परिस्थितींमध्ये बँका व पत संस्था एमएसएमई क्षेत्राशी असलेले त्यांचे नाते बळकट करणा-या संधी शोधून काढतीलच.

एमएसएमईच्या नफ्यावर कोवीड महामारीच्या परिणामी बाजारातील मागणी घटल्यामुळे आणि नव्या पद्धतींनी काम करावे लागत असल्यामुळे परिचालन खर्च वाढल्याने परिणाम होणारच आहे. अशा परिस्थितीत, विलंबावधि देण्याचा रिजर्व्ह बँकेचा आदेश असला तरी, आव्हान आहे ते विलंबावधिचा वापर आपल्या रोकड प्रवाहाला परत मिळवणा-या एमएसएमईंना, फक्त थकबाकीचे चक्र टाळण्याचा प्रयत्न करणा-या एमएसएमईंपासून वेगळे करण्याचे! जीएसटी कार्यान्वयन आणि IL&FS संकट यासारख्या घटनांवर आधारित परिस्थिती चाचणी अभ्यास संरचनात्मकदृष्ट्या सशक्त एमएसएमई नेहमीच वादळातून माग काढत पुढे जातात, हेच सुचवितो!

सिडबी [SIDBI] बद्दल थोडेसे...

भारतीय लघुद्योग विकास बँक अर्थात सिडबी ही एमएसएमई क्षेत्राच्या संवर्धन, वित्तपुरवठा आणि विकासासाठी व समान कार्यासाठी संलग्न संस्थांच्या कार्याचे समन्वयनासाठीची प्रमुख वित्तीय संस्था आहे. सिडबीच्या व्यावसायिक क्षेत्रात अशा एमएसएमईचा समावेश होतो, जे राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेला उत्पादन, रोजगार व निर्यातीच्या रूपाने महत्वाचे योगदान देत आहेत. सिडबी एमएसएमई क्षेत्राच्या आर्थिक आणि विकाससंबंधी गरजांना Credit+ दृष्टीने पूर्ण करतो जेणेकरून या क्षेत्राला सशक्त, जिवंत आणि जागतिक स्तरावर स्पर्धाशील करणे शक्य व्हावे. अधिक माहितीसाठी www.sidbi.in ला भेट द्यावी.

ट्रान्सयुनियन-सिबिल [TransUnion CIBIL] बद्दल थोडेसे...

ट्रान्सयुनियन सिबिल ही भारताची कर्जविषयक माहिती देणारी आघाडीची कंपनी असून जागतिक स्तरावर कर्जविषयक माहिती सादर्याचे परिरक्षण करते. आमचे 3000 हून अधिक सदस्य आहेत, ज्यात सर्व आघाडीच्या बँका, वित्तीय संस्था, गैर-बँकींग वित्तीय कंपन्या आणि गृहवित्त कंपन्यांचा समावेश आहे - आणि आम्ही व्यक्ती व व्यवसायांच्या ९० कोटीहून अधिक कर्जविषयक अभिलेखांचे परिरक्षण करतो.

आमचे ध्येय हे व्यवसायवृद्धी होईल व ग्राहकांना कर्ज व इतर सेवा सहज मिळव्यात असे माहितीविषयक उपाय निर्माण करणे हे आहे. आम्ही आमच्या सदस्यांना जोखीम व्यवस्थापन, कर्ज संपादन धोरणांची आखणी आणि पोर्टफोलीओ लाभ वृद्धी याकरिता सहाय्य करून कर्जधारकांचे मूल्यवर्धन करतो. ग्राहक आणि व्यावसायिक कर्जधारकांबद्दल सर्वसमावेशक, विश्वसनीय माहितीमुळे ते व्यक्ती तसेच व्यवसायांबाबतीत कर्जविषयक योग्य निर्णय घेण्यास सक्षम होतात. माहितीच्या शक्तीद्वारे ट्रान्सयुनियन-सिबिल एक सुदृढ अर्थव्यवस्था निर्माण करण्यासाठी आपल्या सदस्यांना कर्ज व्याप्ती आणि आर्थिक समावेशनासाठी सहाय्य करण्यासाठी प्रयत्नशील आहेत.

आम्ही ह्याला 'चांगल्या उद्देशासाठी माहिती' असे म्हणतो.

अस्वीकृती

हा एमएसएमई पल्स अहवाल ट्रान्सयुनियन -सिबिल लिमिटेड [टियु सिबिल] यांनी तयार केला आहे. हा अहवाल पाहून आणि वापर करून वापरकर्ता हे मान्य व सुनिश्चित करतो की याचा वापर या अस्वीकृतीवर आधारित आहे. हा अहवाल माहितीच्या संकलनावर आधारित आहे, जो वस्तुतः टियु-सिबिल च्या सदस्य पतविषयक संस्थानांद्वारे पुरविली गेली आहे. जरी टियु सिबिल अहवाल तयार करण्यात योग्य ती काळजी घेत असली तरी, टियु-सिबिल अचूकता, त्रुटी आणि/किंवा पतविषयक संस्थांद्वारे टियु-सिबिलला प्रस्तुत माहिती त्रुटीयुक्त किंवा अपुरेशी दिली गेली असल्यास त्याबद्दल उत्तरदायी असणार नाही. याशिवाय, टियु -सिबिल कोणत्याही विशिष्ट उद्देशासाठी अहवाल आणि/किंवा त्याच्या उपयुक्ततेची, माहितीची, पूर्णतेची खात्री देत नाही. टियु सिबिल कोणत्याही विश्वसनीयतेसाठी उत्तरदायी नाही आणि टियु-सिबिल अशा सर्व उत्तरदायित्वांना स्पष्टपणे अमान्य करते. हा अहवाल कोणतेही आवेदन/उत्पादन स्वीकारण्यास/नाकारण्याची शिफारस करत नाही व टियु [९] पत/कर्ज देण्याबद्दल/न देण्याबद्दल कुठलीही शिफारस करत नाहीत; [ii] संबंधित व्यक्ति/संस्थेसोबत कोणताही वित्तीय व्यवहार करण्याची/न करण्याची शिफारस करत नाही. अहवालातील माहिती कुठलाही सल्ला नाही आणि वापरकर्त्याला या अहवालात विहित माहितीच्या आधारे कुठलाही निर्णय सर्व आवश्यक विश्लेषण, स्वविवेक वापरून, स्वमतानुसार घ्यावा. अहवालाचा उपयोग क्रेडिट इन्फारमेशन कंपनी [नियमन] अधिनियम, 2005, कर्जविषयक माहिती संबंधी कंपनी विनियमने, 2006, कर्जविषयक माहिती संबंधी कंपनी नियमावली, 2006 च्या तरतुदींनी अधिशासित आहे. अहवालातील कोणत्याही भागाची प्रत, प्रसारण किंवा प्रकाशन पूर्वानुमतिशिवाय केली जाऊ नये.

TransUnion. ^{tu} CIBIL

ट्रान्सयूनियन-सिबिल लि.,
[पूर्वीची: क्रेडीट इन्फोर्मेशन ब्युरो (इंडिया) लि]
CIN: U72300MH2000PLC128359

P: 6638 4600

F: 6638 4666

W: transunioncibil.com

वन इंडिया बल्स सेंटर, 2A टॉवर, 19वा मजला,
सेनापती बापट मार्ग, एलफिन्स्टन मार्ग, मुंबई-
400 013.